

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2025.10>**Л. М. Касьяненко***доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
orcid.org/0000-0003-1742-7580***Б. А. Кримчанін***здобувач вищої освіти III курсу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
orcid.org/0009-0003-4339-6658*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена характеристиці теоретичних і правових засад забезпечення фінансової безпеки України, визначення ключових проблем її регулювання, оцінці ефективності існуючих механізмів протидії фінансовим загрозам. Фінансова безпека є однією з ключових складових національної безпеки держави, оскільки визначає її здатність забезпечувати стабільний економічний розвиток, протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, корупції, а також має гарантувати ефективне функціонування фінансової системи і можливість держави виконувати свої оборонні, економічні та соціальні зобов'язання. З огляду на триваючі зовнішні виклики, зокрема повномасштабну агресію проти України, що поставила перед державою безпрецедентні вимоги у сфері фінансового забезпечення сектору оборони, соціального захисту та відновлення економіки, фінансова безпека держави потребує особливої уваги. Тому важливими є запровадження ефективних моделей державно-приватного партнерства, удосконалення системи аудиту й публічних закупівель, а також розвиток програм фінансової грамотності громадян, які формують стійкість фінансової поведінки населення і підвищують рівень довіри до фінансової системи.

Констатується, що захист фінансових прав та інтересів держави покладається на кілька ключових правоохоронних та контролюючих органів, кожен з яких має свою спеціалізацію та повноваження, що потребує їх комплексних та скоординованих дій, оновлення нормативно-правової бази, оптимізації структури органів, а також упровадження сучасних цифрових рішень. Особливого значення у сучасних умовах набуває формування ефективних інструментів протидії економічним та фінансовим злочинам: відмиванню коштів, ухиленню від сплати податків, фінансуванню тероризму, зловживанням у бюджетній сфері, корупції. Реалізація таких заходів потребує модернізації системи фінансового контролю, впровадження цифрових технологій, автоматизації процесів моніторингу, посилення аналітичних функцій держави та адаптації законодавства до стандартів ЄС.

Ключові слова: національна безпека, фінансова безпека України, публічні фінанси, корупція, фінансовий контроль, фінансові ризики, фінансова політика.

Kasianenko L. M., Krymchanin B. A. FINANCIAL SECURITY IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF THE STATE

The article is devoted to the characteristics of the theoretical and legal principles of ensuring the financial security of Ukraine, identifying key problems of its regulation, assessing the effectiveness of existing mechanisms for countering financial threats. Financial security is one of the key components of the national security of the state, as it determines its ability to ensure stable economic development, counteract internal and external threats, corruption, and must also guarantee the effective functioning of the financial system and the ability of the state to fulfill its defense, economic and social obligations. Given the ongoing external challenges, in particular the full-scale aggression against Ukraine, which has placed unprecedented demands on the state in the area of financial support for the defense sector, social protection, and economic recovery, the financial security of the state requires special attention. Therefore, it is important to introduce effective models of public-private partnership, improve the audit and public procurement system, as well as develop financial literacy programs for citizens, which shape the sustainability of the population's financial behavior and increase the level of trust in the financial system.

It is noted that the protection of the financial rights and interests of the state is entrusted to several key law enforcement and regulatory bodies, each of which has its own specialization and powers, which requires their comprehensive and coordinated actions, updating the regulatory framework, optimizing the structure of bodies, and implementing modern digital solutions. Of particular importance in modern conditions is the formation of effective tools for combating economic and financial crimes: money laundering, tax evasion, terrorist financing, abuse in the budget sector, corruption. The implementation of such measures requires the modernization of the financial control system, the introduction of digital technologies, the automation of monitoring processes, the strengthening of the analytical functions of the state, and the adaptation of legislation to EU standards.

Key words: national security, financial security of Ukraine, public finances, corruption, financial control, financial risks, financial policy.

Постановка проблеми. Фінансова безпека держави є складовою частиною національної безпеки. Вона входить до системи економічної

безпеки, є однією із ключових підсистем у цьому комплексі, адже забезпечує стабільність економічної системи, стійкість державних інституцій

та спроможність країни ефективно реагувати на внутрішні й зовнішні виклики. В умовах сучасних геополітичних, економічних і безпекових трансформацій питання фінансової безпеки України набуває особливої ваги, адже стан державних фінансів безпосередньо впливає на обороноздатність, соціальну стабільність, відновлення економіки та стійкість усієї державної системи. Корупція становить значну загрозу фінансовій безпеці держави, оскільки гальмує економічний розвиток, підриває інвестиційну привабливість, знижує довіру населення та створює передумови для фінансових правопорушень, утворюючи соціально-економічні, моральні та політико-правові проблеми.

Незважаючи на наявність розгалуженої системи нормативно-правових актів, які регулюють публічну фінансову діяльність, в українському законодавстві й досі відсутнє чітке визначення поняття «фінансова безпека». Неврегульованість правових категорій створює прогалини у практичній діяльності уповноважених органів та ускладнює формування цілісної системи забезпечення фінансової стабільності. До того ж спостерігається надмірна фрагментація повноважень між різними правоохоронними, контролюючими та іншими структурами, що часто спричиняє дублювання функцій, колізії компетенцій та зниження ефективності протидії фінансовим загрозам. Актуальність проблеми посилюється також з огляду на триваючі зовнішні виклики, зокрема повномасштабну агресію проти України, що поставила перед державою безпрецедентні вимоги у сфері фінансового забезпечення сектору оборони, соціального захисту та відновлення економіки. Водночас нестабільність світових фінансових ринків, зростання рівня економічних злочинів, кіберзагроз, схем відмивання коштів і фінансових правопорушень створюють додаткові ризики для національної економіки. У сучасних умовах фінансова безпека держави є не тільки питанням ефективного управління публічними фінансовими ресурсами, а й чинником системного характеру, що визначає стійкість політичного середовища, рівень довіри громадян до державних інституцій, інвестиційну привабливість країни та здатність забезпечувати макроекономічну стабільність. Саме тому питання вдосконалення правового регулювання, оптимізації механізмів державного фінансового контролю та узгодження діяльності всіх учасників фінансової діяльності держави набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної сутності фінансової безпеки як складової національної безпеки України активно досліджувалася у роботах Бандурки О., Барановського О., Білоуса В., Бригінця О., Бур-

луцької С., Варналія З., Васильців Т., Вишневської О., Гейця В., Гречанюка С., Долгого О., Єфименко Т., Жаліло Я., Ковальчука А., Користіна О., Король І., Кузьменко О., Лекаря С., Ліпкана В., Прокопенко Н., Приходько В., Шопіної І., Чайки В., Яценко Н. та інших авторів.

Метою статті є аналіз теоретичних і правових засад забезпечення фінансової безпеки України, визначення ключових проблем її регулювання. Стаття спрямована на виявлення прогалин у законодавстві, оцінку ефективності існуючих механізмів протидії фінансовим загрозам, а також на формування пропозицій щодо вдосконалення інституційної та нормативної основи фінансової безпеки з урахуванням сучасних внутрішніх і зовнішніх викликів.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека є однією з ключових складових національної безпеки держави, оскільки визначає її здатність забезпечувати стабільний економічний розвиток, протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, корупції, а також гарантувати ефективне функціонування фінансової системи. Відповідно до ст. 3 п. 4 Закону України «Про національну безпеку України» [1] державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями. Необхідно зазначити, що майже жоден аспект національної безпеки не може функціонувати без фінансової підтримки. Фінансове забезпечення має прямий та опосередкований вплив на ключові сфери економіки, оборонної здатності, соціальної політики, функціонування критичної інфраструктури та ін. Недостатність фінансових ресурсів веде до недофінансування стратегічно важливих напрямів економіки, що створює потенційні загрози національній безпеці та підриває здатність держави оперативно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

Відповідно до ст. 17 Конституції України [2] захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічного та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. На виконання норм Конституції України запроваджено "Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року". Ця стратегія визначає основні складові та заходи для забезпечення економічної безпеки держави. Забезпечення національних економічних інтересів потребує чітко вибудованої та послідовної державної політики у сфері економічної безпеки, яка поєднує системний розвиток економіки з підвищенням її стійкості до внутрішніх і зовнішніх викликів. Відповідно, стратегічний підхід у цій сфері реа-

лізується через два взаємодоповнюючі вектори: розвитковий – спрямований на зміцнення конкурентоспроможності та модернізацію національної економіки, і безпековий – орієнтований на мінімізацію загроз та формування економічної невразливості держави [3].

В Україні прийняті низка нормативно-правових актів, що регулюють фінансово-правові відносини у державі. До них відносяться Конституція України, загальні та спеціальні закони, міжнародні договори, підзаконні нормативно-правові акти. Саме ці документи визначають правові засади фінансової діяльності держави, порядок формування та виконання бюджету, організацію системи оподаткування, функціонування банківського сектору, державний і внутрішній фінансовий контроль, а також механізми забезпечення фінансової безпеки України. Однак, попри активні наукові дискусії щодо сутності фінансової безпеки, у чинному законодавстві України це поняття і досі не має офіційно закріпленого визначення. У науковій літературі фінансова безпека трактується по-різному, і дослідники пропонують її оцінювати крізь призму низки взаємопов'язаних факторів. На думку О. Бандурки, фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, а поняття фінансової безпеки настільки ж широке, як і, власне, тлумачення фінансів як системи економічних відносин, що виникають у процесі створення та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів [4, с. 20].

Ефективність фінансової безпеки значною мірою залежить від збалансованої взаємодії низки внутрішніх і зовнішніх чинників, які формують здатність держави протистояти економічним ризикам, підтримувати фінансову стабільність та забезпечувати сталий розвиток. Одним із ключових чинників є ефективність державної фінансової політики. Прозорі правила оподаткування, передбачувана бюджетна та монетарна політика, а також здатність уряду адаптуватися до зовнішніх чинників визначають довіру економічних агентів до фінансової системи. Значну роль у зміцненні фінансової безпеки відіграє належне правове регулювання публічної фінансової діяльності. Це означає стабільне функціонування бюджетної системи, вдосконалення податкової системи, зменшення фіскального навантаження на бізнес тощо. Маємо зазначити, що і рівень капіталізації банків, їх ліквідність та ефективність регулювання впливають на здатність фінансового сектору підтримувати кредитування економіки. Важливу роль відіграють і небанківські фінансові інститути, які формують додаткові механізми перерозподілу фінансових ресурсів. Для України особливо критичною є стійкість державних фінансів

та ефективне управління державним боргом, включаючи реструктуризацію та залучення зовнішньої підтримки. Захист прав власності, мінімізація корупції, якісна судова система та спрощені регуляторні процедури визначають рівень довіри інвесторів. Чим вищий притік інвестицій - тим більше ресурсів для модернізації економіки та посилення фінансової стійкості.

Крім того, зростання дефіциту Державного бюджету України є наслідком обмеженості власного ресурсу (потреби сфери безпеки й оборони постійно зростають) для забезпечення виконання державою зобов'язань, передусім, соціального характеру та необхідності стимулювання бізнесу. Нечіткість перспектив завершення війни, підвищення воєнних ризиків, втрат та руйнувань тощо, істотно пригнічують споживчий та інвестиційний попит, гальмують розширення виробництва, зменшують зайнятість та збільшують безробіття. Усе це зменшує доходи та прибутки всіх економічних агентів. Відповідно, зростають потенційні та реальні втрати бюджетів усіх рівнів, Пенсійного та соціальних фондів [5, с. 32-33]. До того ж у сучасних умовах нестабільності глобальних фінансових ринків та складної макроекономічної кон'юнктури особливої значимості набувають податкові та інвестиційні механізми зміцнення фінансової безпеки, запровадження європейських стандартів публічних закупівель, розвиток ефективних моделей державно-приватного партнерства, а також удосконалення систем фінансового контролю та аудиту. Державні органи стоять перед завданням формування комплексної системи заходів, спрямованих на відновлення економічної діяльності підприємств, мобілізацію інвестиційних ресурсів і забезпечення стійкого функціонування фінансової системи, що є фундаментальною умовою підвищення національної безпеки [6, с 197].

Важливо, що на сучасному етапі і досі чітко не визначеними залишається кількість, склад та повноваження правоохоронних органів, що виконують функції охорони та захисту фінансових прав та інтересів держави. Захист фінансових прав та інтересів держави в Україні покладається на кілька ключових правоохоронних та контролюючих органів, кожен з яких має свою спеціалізацію та повноваження. Основними з них є Бюро економічної безпеки (БЕБ), Державна податкова служба, Державна митна служба, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Державне бюро розслідувань (ДБР), Національна поліція та Державна служба фінансового моніторингу. На нашу думку, зважаючи на таку кількість та різноманітність державних інституцій, це мало б сприяти підвищенню ефективності захисних механізмів фінансової безпеки, активно формувати

низку негативних наслідків до правопорушників, а як результат - зростає рівень корупційних проявів, ускладняється взаємодія та координація між відповідальними органами, виникають колізії повноважень і тенденції до взаємного перетягування здійснюваних функцій. У підсумку це послаблює цілісність системи забезпечення фінансової безпеки та знижує результативність державної політики у фінансовій сфері.

В українському законодавстві досі не визначено залишається поняття та правовий статус детективів – посадових осіб НАБУ, ДБР і БЕБ. Наявність такої законодавчої прогалини формує значний рівень правової невизначеності щодо обсягу їхніх владних повноважень, змісту службових обов'язків, підстав та процедури притягнення до юридичної відповідальності у випадку вчинення дисциплінарних чи інших порушень [7, с. 73-74]. Така неврегульованість суттєво впливає на якість та своєчасність досудового розслідування фінансових, корупційних та інших економічних правопорушень, оскільки у працівників немає однозначно визначеного правового інструментарію та належних процедур взаємодії. Як наслідок, знижується рівень інституційної спроможності антикорупційних і правоохоронних органів, а також ефективність реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної та фінансової безпеки. Крім того, стабільність фінансової системи держави неможлива без урахування політичного середовища, яке формує передбачувані умови для функціонування економічних інститутів та забезпечення ефективного державного регулювання.

Особливого значення набуває посилення заходів щодо протидії фінансовим ризикам, пов'язаним із відмиванням коштів, ухиленням від сплати податків та економічними злочинами, здатними загрожувати стабільності державних фінансів. Велику роль відіграє впровадження сучасних фінансових інструментів і цифрових технологій, які сприяють підвищенню прозорості та ефективності бюджетного процесу. Також важливим є створення системи макроекономічного прогнозування та аналітики, що дає змогу своєчасно виявляти потенційні загрози фінансовій стабільності та розробляти превентивні заходи. Крім того, розвиток фінансової грамотності громадян та зміцнення довіри до фінансової системи залишаються ключовими факторами забезпечення національної фінансової безпеки. Водночас фінансова безпека не може розглядатися ізольовано від політичного, соціального та макроекономічного контексту. Політична стабільність, прогнозованість державних рішень, рівень довіри суспільства до інституцій влади, а також здатність органів державного управління забезпечувати належний режим регулювання визнача-

ють умови впливу на публічні фінанси. Належна організація руху фінансових ресурсів між секторами економіки та регіонами, розвиток сучасних фінансових інструментів, розширення можливостей для управління ризиками та інвестиційними потоками є важливими чинниками підвищення стійкості державних фінансів.

Умови воєнного стану суттєво трансформували фінансовий простір України, загостривши наявні дисбаланси та сформувавши нові типи загроз. Війна спричинила значний тиск на бюджетну систему, збільшення потреб у зовнішньому фінансуванні, ризики для банківського сектору та нестабільність валютного ринку. Зміцнення фінансової безпеки у таких складних умовах вимагає послідовної бюджетної політики, ефективного контролю за публічними фінансами, розвитку фінансових інструментів для бізнесу, протидії тінізації економіки та ін. У післявоєнний період важливо зосередитися на структурній відбудові економіки, розширенні інвестиційного потенціалу та реформуванні інституцій, відповідальних за фінансову стабільність. Саме від рівня фінансова безпека України залежить стійкість держави, ефективність оборони та можливість відновлення країни після перемоги.

Висновки. Фінансова безпека України є складним багатовимірним явищем, що формується в умовах взаємодії економічних, правових, політичних та інституційних факторів. Її забезпечення потребує комплексних та скоординованих дій державних органів, оптимізації їх структури, удосконалення правової бази, а також упровадження сучасних цифрових рішень. Особливого значення в сучасних умовах набуває формування ефективних інструментів протидії економічним та фінансовим злочинам: відмиванню коштів, ухиленню від сплати податків, зловживанням у бюджетній сфері, корупції та ін. Реалізація таких заходів потребує модернізації системи фінансового контролю, впровадження цифрових технологій, автоматизації процесів моніторингу, посилення аналітичних функцій держави та адаптації законодавства до стандартів ЄС. Тільки за умови усунення структурних дисбалансів, нормативних прогалин та посилення міжвідомчої координації можливо створити ефективну систему захисту фінансових інтересів держави, здатну оперативно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики і гарантувати сталий розвиток економіки.

На нашу думку, фінансова безпека є системоутворюючим елементом національної безпеки України, оскільки від її рівня безпосередньо залежить спроможність держави забезпечувати сталий економічний розвиток, обороноздатність, соціальну стабільність та ефективність функціонування ключових фінансових інститутів. У ситуації тривалих зовнішніх викликів та внутрішньої еко-

номічної турбулентності саме стан фінансової сфери визначає здатність держави протидіяти загрозам та гарантувати стратегічну стійкість.

Література

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення 01.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 29.11.2025).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.11.2025).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 29.11.2025).
4. Бандурка О. М. Забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Актуальні питання фінансової безпеки* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 берез. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 18–20.
5. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2024. 71 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/ad_ekonombezpeka_2024_220524.pdf
6. Штанцель С. Е. Фінансова безпека держави як об'єкт публічного управління : теоретичні та методологічні підходи. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2024. № 13. С. 193–199. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.13.193>.
7. Тертишник В., Батраченко Т., Сачко О., Крижановська О., Тертишник І. Судові та правоохоронні органи України. Підручник / за заг. ред. В. Тертишника. Київ: Алерта, 2025. 408 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025